

بين المرأة الشرقية والمرأة الغربية قراءة في رواية "متساوون ومتساوون جدا" لسامي ميخائيل

م. علي محمد رشيد

قسم اللغة العبرية/ كلية اللغات/ جامعة بغداد

aliuniversityofbaghdad@gmail.com

الهاتف: 07702750208

تاريخ الاستلام: 2020/7/28

تاريخ القبول: 2020/9/9

الخلاصة:

صورة المرأة في رواية (متساوون ومتساوون اكثر) للروائي الاسرائيلي العراقي الاصل (سامي ميخائيل) هو صورة المرأة اليهودية في زمن الهجرة و الدمار، صوت مرتفع تجسده شخصيات الرواية النسوية، في محاولة لإيقاظ المجتمع الاسرائيلي وتنبيهه في اتجاه الظلم الكبير الذي عانت منه المرأة، وتحديدًا -المرأة اليهودية العراقية- في ظل تناقضات هذا المجتمع وسلبياته. والصوت الأنثوي في الرواية يفصح -بشكل لافت- عن عالم المرأة المزري في كل أبعاده، وهو إذ يصف عالم المرأة الخارجي، وكل ما يحيط بها، و علاقتها مع الجنس الآخر (الرجل)، وطبيعة تلك العلاقة، فإنه في الوقت نفسه لا ينسى أن يقف عند حدود عالمها الداخلي وما ينطوي عليه من ألم و معاناة بسبب الواقع الخارجي الذي يفرض عليها قيوده تتعدى إطار هذا الواقع الذي التمس جوهر ذاتها العميقة. ان عالم ميخائيل النفسي للشخصية الانثوية لم يبق في المقام الأول، إذ اخذ يتطور ويتبلور في ضوء ظروف الحياة، يمكن القول بصورة واقعية أنه يشبه الخط المحدد وليس الصورة الثابتة، و يمكن إلقاء نظرة سريعة الى اعماق المرأة من خلال ثلاث مناطق مترابطة الفاعلية والتاثير، الذاكرة والوحدة. أعني في المباشر، أي العالم العاطفي، لتحليل العواطف الجياشة التي تغير العالم الداخلي للمرأة، الوحدة التي تضع الشخصية أمام نفسها في مرآة خاصة والحب الذي يخلق علاقة عاطفية بالآخر. يحاول البحث الوقوف عند الصورة التي تتجلى فيها صورة المرأة الشرقية والغربية وهو صوت مكثف حاول الروائي جا هذا إيصاله من

خلال أكثر من حدث مرتبط بأكثر من شخصية ابتداء من امه وشقيقته ومرورا بصديقاته وعشيقاته وأبرزهن (مادلين) التي عاشت تجربة مرة بسبب الهجرة التي أدت في نهاية المطاف الى مصرعها وانتهاء بـ (مارغليت) زوجته ، وذلك من خلال دراسة سردية تحليلية وصفية للرواية .

كلمات مفتاحية :سامي ميخائيل، متساون ومتساون اكثر، شخصية المرأة.

Between eastern and western women A reading in the novel "Equal and more equal"
by Sami Michael

Lecture: Ali Mohameed Rasheed

Department of Hebrew/ Language College of languages

University of Baghdad

Receipt date: 28/7/2020

Date of acceptance: 9/9/2020

The image of women (equal and more equal) by the Israeli-Iraqi novelist (Sami Mikhail) is the image of Jewish women in the time of immigration and destruction, a loud voice embodied by the figures of the feminist novel, in an attempt to awaken and alert Israeli society in the direction of the great injustice suffered by women, specifically - women Iraqi Judaism - In light of the contradictions and negatives of this society.

And the female voice in the novel expresses - remarkably - the miserable world of women in all its dimensions, as it describes the external world of a woman, everything that surrounds her, her relationship with the opposite sex (man), and the nature of that relationship, at the same time he does not forget to He stands at the borders of her inner world and the pain and suffering involved in it because of the external reality imposed on her by restrictions that go beyond the framework of this reality, seeking the essence of its deep self.

And the research tries to stand at the image in which the image of the eastern and western women is manifested and it is an intense voice that the novelist tried hard to communicate through more than one event related to more than one character starting from his mother and sister and passing through his friends and lovers and most notably (Madeleine) who lived a bitter experience because of the migration that eventually led to He was killed and ended up with (Margaret) his mistress, through an analytical narrative study in this novel.

Key words: Sami Michael, Equal and more equal, the woman's personality

בין האישה המזרחית לבין האישה האשקנזית קריאה ברומן " שווים ושווים יותר " של סמי מיכאל

מורה . עלי מוחמד רשייד

אוניברסיטת בגדד - פקולטת השפות

מחלקת השפה העברית

תקציר

דמותן של נשים ברומן (שווים ושווים יותר מאת הסופר הישראלי ממוצא עירקי) סמי מיכאל (היא דמותן של נשים יהודיות בזמן העלייה וההרס, קול חזק המגולם על ידי דמויות הרומן הפמיניסטי, בניסיון לעורר ולהזכיר את החברה הישראלית כלפי העוול הגדול שנשים סובלו, במיוחד - נשים יהודיות עירקיות - לאור הסתירות והשליליות של חברה זו.

והקול הנשי ברומן מבטא - באופן פלאי - את עולמה האומלל של הנשים על כל מימדיו, כפי שהוא מתאר את עולמה החיצוני של אישה, את כל מה שמקיף אותה, את מערכת היחסים שלה עם המין השני) גבר, (ואת אופי הקשר ההוא, באותו זמן שהוא לא שוכח הוא עומד בגבולות עולמה הפנימי והכאב והסבל הכרוכים בה בגלל המציאות החיצונית המוטלת עליה על ידי מגבלות החורגות ממסגרת מציאות זו, ומחפש את מהות העצמי העמוק שלה.

עולם הנפש של הדמות הנשית אצל מיכאל אינו מוגמר מלכתחילה. אלא הוא מתפתח ומתגבש לאור הוויות החיים. באופן סכמטי ניתן לומר שזה מזכיר גלילת סט ולא תמונה מקובעת. ניתן להציף לתוכו, להבינו, דרך שלושה תחומים השזורים זה בזה - האפקטיבי. הזיכרון והבדידות. כוונתי בתחום האפקטיבי, דהיינו העולם הרגשי, לניתוח הרגשות האובססיביים השנים את עולמה הפנימי של האישה: הבדידות המעמידה את הדמות למול עצמה באספקלריה מיוחדת והאהבה היוצרת קשר רגשי לזולת.

והמחקר מנסה לעמוד על הדימוי בו מתבטאת דמות האישה המזרחית והאשקנזית וזה קול אינטנסיבי שהסופר ניסה קשה לתקשר באמצעות יותר מאירוע אחד הקשור ליותר מדמות אחת החל מאמו ואחותו ועובר בין חבריו ואוהביו (ובמיוחד) מדלין (שחיתה חוויה מרה בגלל הנדידה שהובילה בסופו של דבר הוא נהרג ובסופו של דבר) מרגלית (אהובתו, באמצעות מחקר עלילתי אנליטי ברומן זה.

מלות מפתח: סמי מיכאל, שווים ושווים יותר, דמות האישה, האישה המזרחית, האישה האשקנזית.

הקדמה:

הדימוי שאני חוקר במחקר זה אינו הדימוי הגרפי של מטפורות, או שאר האמצעים הפיגורטיביים האחרים כפי שהופיעו בביקורת הישנה, והוא אינו הדימוי על פי הגדרות לשוניות וביקורתיות מודרניות. במובן זה שהוא לא אותו תמונה שקשורה לספרות ואסתטיקה של שפה, אלא הוא הדימוי שנוצר על פי החזון הנפשי והאינטלקטואלי של הסופר; לכן דמות האישה בכל יצירה ספרותית פירושה חזון נפשי של הסופר על האישה, ומכיוון שאני מדבר על ספרות וסופר, העניין לא יוגדר ומופרד בצורה כל כך חדה, מכיוון ששתי הדמויות חייביות וחופפות, מכיוון שכוח המשיכה של הדימוי (אינו טמון במגוון ההרכבים הלשוניים שלו, אלא בריבוי רמות המשמעות שלו, היכולת העליונה, אך המדהימה שלו, לגלם ולייצג) חזותי - מציאותי (ו)דמיוני גם כן, כלומר התגלמות האשליה וההיעדרות.

אם נעזור במונח הדימוי כשפה לקסיקלית, נגלה שהתמונה פירושה יצירה, בנייה, וקומפוזיציה, ונציין כי משמעות לשונית זו של המונח תמונה עומדת בגבולות ההתגלמות, כלומר האובייקט והמראה שלו. אולם הגדרה זו גורמת לנו לעמוד רק על הדימוי המוחשי מכיוון שהיא מתארת את צורת שיערה של האישה, את פניה, את גרונה, והציור החיצוני הזה אינו הדימוי הנפשי והאינטלקטואלי שמיכאל מציב.

על פי נקודת מבט זו, סמי מיכאל אינו מתכוון לשרטט צורה חושית לנשים, אלא להתייחס למציאות של נשים ולאינטראקציה שלהן עם תנועת החברה ותפקידה בתנועה זו, בין שהיא שלילית או חיובית. על סמך חזון זה, ננסה לנתח את דמות האישה שאותה מציג מיכאל ברומנו המפורסם (שווים יותר).

במסגרת מחקר זה, אבדוק את דרכי עיצוב הדמויות הנשיות של סמי מיכאל ברומנו הראשון "שווים ושווים יותר" ואבדוק את הדרכים בהם הוא בוחר לחזק את הריאליזם וליצור עולם בדיוני "דמוי מציאות", כמו כן ישנם התיאורים הנרחבים, בייחוד במסגרת הרומן, החותכים את רצף העלילה הראשי ומתארים דמויות משנה בפעולות ומקומות אשר מסייעים לנו לבנות את העולם בו מתרחשת העלילה. הדמויות הנשיות של מיכאל הן אנלוגיות אחת לשניה. הגיבורה הראשית היא לרוב עניה ו/או יתומה עם חיים קשים עד אשר כמעט תמיד מגיעה בסוף לגאולה בצורה כזו או אחרת. מדובר בדמויות חזקות ולא תמיד נאות, אשר טוב ליבן מסייע בידן לעבור תקופות קשות וטרגדיות איומות. באמצעות מחקר זה, אצביע על התחבולות הספרותיות של הסופר, אשר היה בין הראשונים לתאר דמותן של נשים כגיבורות של רומנים ולחשוף את הדרכים בהן בחר לעצב את הרומן והדמות הנשית במרכזו. אותה צורת כתיבה יצרה הזדהות עמוקה של נשים רבות כל כך בנות תקופתו, ואשר אותם אמצעים הופכים את הרומן ודמותיו לחלק מהקלאסיקה הספרותית העברית, כמו גם לתיעוד ספרותי-היסטורי לתפיסת עולם ומורשת יהודית אשר נכחדה רובה ככולה בתקופת המחצית השנייה של

המאה

העשרים. בנוסף, מבקש המחקר להתייחס לקולו של המספר - הגיבור ולנרטיב הנמסר מפיו - כנציג המעברה ולתקופה שאחריה מתפיסתו של נער שחור עולה עיראק - וגם ימי מלחמת ששת הימים, ולבחון אותו אל מול העובדות הרצינות שהעלה חקירתו.

ככל שהפערים ביניהם גדולים יותר כך חריפה יותר האירוניה. מתוך הדיכוטומיה שבין המצוי לבין הרצוי בקיום החברה הישראלית בוחר מיכאל לצמצם את דיונו למצוי בלבד, את הרצוי הוא מותיר לקהל הקוראים, כך הוא משיג את הפער המקסימלי בין ההתרשות במעברה בזמן ההוא לקהל, לבין האפקט האירוני המקסימלי.

בתוך כך עורך מיכאל רדוקציה של המצוי ליחסים החברתיים הבסיסיים ביותר - מאבקי כוח נמשכים בין כל השותפים לתא החברתי. הצורך האנושי הבסיסי לפי תפיסתו הינו תחושת הקיפוח של המזרחים. ומשום שכל מערכת יחסים אנושית נתפסת ברומן זה כ'משחק של סכום אפס - 'בו רווח למשתתף כלשהו חייב להתאזן על ידי הפסד זהה של משתתף אחר, כל השג של אחד המשתתפים נמדד רק בקנה מידה של השפלת היהודי המזרחי. למרות שזה בלא ספק רומן 'מודרני' מכל היבט חיצוני, מסתבר כי במישור העמוק יותר הוא עוסק בשאלות שהטרידו את היהודי המזרחי מאז הגעתו לישראל. כדי להדגים זאת בחרתי לעסוק בדמויות הנשים ברומן. את זאת אעשה על ידי בחינת התדמיות העצמיות של הנשים, מה הן אומרות על עצמן, מה אומרים עליהן האחרים, כלומר הגברים, ומה הן אומרות עליהם. לבסוף אנסה לערוך הכללה של דמות האישה ברומן, מקום ותפקיד הנשים בעולם המיוצג ברומן זה

שאלת המחקר

מה ההבדיל בין האישה המזרחית לבין האשכנזית? למה בחר הסופר להתקרב אל האשכנזית?

מטרת המחקר

ראוי לציין כי בחירה זו לא הייתה אקראית, אלא משום שחשתי ברומן הנפלא שלו נטייה להעלאת נושא האישה וכאביה בתקופת העלייה וחי המעברה. המטרה העיקרית שלי במחקר זה היא לגלות את סוד בחירת האשכנזית.

השערת מחקר:

ניתן לומר כי הכותב באמצעות טיפולו בדמויות האישה, הוא מציג את כאבי הנשים בחיי המעברה ברומן שלו.

שיטת המחקר

כדי לענות על שאלה זו, עקבנו במחקר זה על הגישה התיאורית - אנליטית, מכיוון שריאנו בתיאוריה זו מתאימה לתאר את הרומן ולנתח את הדמויות הנשייות שבו.

פרק א - 'סמי מיכאל האיש ויצירותו הראשונה " שווים ושווים יותר: "

סופר ישראלי ממוצא עירקי, יליד בגדד בשנת 1926 בשם כמאל סאלח, ברך מבגדד לאחר שהוצא נגדו צו מאסר, הוא חצה את הגבול לאיראן, ושם נאלץ לשנות שמו. ובשנת 1949 הגיע מיכאל לישראל עבד בתחום העיתונות התרבותית תקופה ארוכה, הוא פרסם מאמרים בעיתונות הערבית. הוא בוגר אוניברסיטת חיפה בפסיכולוגיה ובספרות הערבית, התמסר לכתיבה ספרותית. חלק מהרומנים שלו תורגמו לאנגלית, צרפתית, ספרדית וגרמנית. בתחום הרומן הוא פרסם מספר רומנים (Rashed, A.M., 2018, P.209)

הסופר סמי מיכאל אינו צריך להגדרה בגלל העושר המובהק והמגוון שהציג לאורך כל שנות חייו... אך דרך מחקר זה אנו עומדים רק בנושא דימוי האישה ברומנו הראשון) שווים ושווים יותר. (השפעת חייו האישיים של סמי מיכאל על יצירותיו היא מכרעת ומוחשית ויש בה קווי דמיון מדוקדקים לחייו, לעתים, כמעט עד כדי הקבלה. כך שאנו מבחינים שברוב ספריו משתרבים מרכיבים אוטוביוגרפיים מובהקים ויש מבקרים שאף האשימו אותו ש"רק על עצמו לספר ידע". מיכאל ביטל אותם באמרו שהראי הנאמן ביותר של החברה והאדם הוא חייו של ה"אני" עצמו (Berg. 1996, p. 24).

יצירתו של מיכאל היא אחד הביטויים המובהקים ביותר בהתפתחותה של סיפורת עברית מזרחית. אין זו יצירה לעילית הלשונית והחברתית בלבד (כזו של ס. יזהר, ואין היא יצירה המתכוונת מלכתחילה להקים עולם ומלואו ולתת ביטוי מלא לחוויה החברתית של הדור וכיצירתו של יהודה בורלא). (זוהי יצירה של יוצר הכותב סיפורים לקהל הרחב. הקשר הקבוע שבינו לבין ספריית עם עובדי אינו מקרי, אלא מתבקש מעצם היות הרומנים שלו קצרים ובעלי תוכן אקטואלי. בדומה לכמה סופרים אחרים בני הדור, גם הוא סופר רב-ז'אנרי, הכותב סיפורים קצרים, נובלות, מחזות, מסות פוליטיות וספרותיות ורומנים). ראה: رشيد، 2017، ص (55

שורשיו החברתיים והאידיאולוגיים של מיכאל מסתברים מן האוטוביוגרפיה שלו, המצביעה על זיקתו העמוקה לעידה המזרחית ולערכיה, ועל קשריו ההדוקים עם המוסף הספרותי שהפכו לאחד מאבות הממסד הספרותי של הקול המזרחי בספרות הישראלית. יצירתו קשורה בשני הגורמים הללו, הן מבחינת ערכיה הפנימיים והן מבחינת דרכי התקבלותה על-ידי קהל הקוראים. בשורשיו הספרותיים קרוב מיכאל לספרות בעבודות הווי, הווי אומר: ספרות המבקשת לתעד ולציין מציאות חברתית נתונה) שקד, 1987, עמ' 278

רומן " שווים ושווים יותר "

בכורתו של הסופר סמי מיכאל, רומן זה הופיע בשנת 1976 בהוצאת "בוסתן", וכולל 254 עמודים. והוא הוארה כבר על ידי מיטב המבקרים הישראלים, מנקודות ראות שונות: תמטיות, תבניתיות ואחרות. במחקר זה אתבונן ביצירה מנקודת ראות המתבקשת מסגנונה ומתוכנה - היצירה כאחד המימושים החשובים ביותר של מסורת סגנונית ותמטית ישראלית שנכתבה בעט מזרחי מתנגד למציאות הישראלית ועוקב עליה במאה העשרים.

הוא רומן ריאליסטי ועוסק בעולי עיראק. הוא עוסק בבדידותם של אנשים עלובים אלו ובניכור ביניהם ובין החברה הישראלית. הרומן מחולק לשני חלקים "אז וכעת", "אז מתרחש בשנות החמישים של המאה העשרים, בו מתאר את קורות משפחתו במעברה, ועכשיו מלחמת ששת הימים שבו דוד דוהר על זחל'ם למלחמה. ומתרכז ברובו במעברה. הרובע מאוכלס בעיקר מעולי עיראק, אשקנזיים, שמצבם הכלכלי-חברתי בתחתית הסולם של החברה הישראלית המודרנית. הרומן הזה שייך לרומן האוטוביוגרפי, והוא מעלה נושא עליית יהודי עיראק במחצית השנייה של המאה העשרים. גיבור הרומן נער בשם דוד בן דמותו של הסופר, שעלה מבגדד עם משפחתו הכוללת האב "יעקב" שאבד את רכושו בבגדד והוא סובל מבעיות ראייה וזכרונות מכאובים, האם "נאזימה" בעלת בית הגונה, הבן הבכור "שאל", הבת הבכורה "חנינה", ודוד וזאב ואחות קטנה. הרומן מתחיל עם השפלתו של יעקב אחר נחיתתו בשדה בן גוריון, אחרי שריססו עליו ועל משפחתו די.ד.טי. מאורע זה נהפך לטראומה קשה בלתי נסבלה. ואת המשפחה חייתה באותה המעברה, מעברת חירייה שבגוש דן. סבלו מאפליה בגלל היותם יהודי מזרח כשכולו תקווהם כי בישראל, בה "כולם יהודים", ולא יוכלו לחיות בשוויון גמור. תנאי המגורים במעברה קשים: הם סובלים מהחוסם בקיץ, ובחורף מהקור והגשם. את שיכונם במגוריהם העלובים סובלים ממחסור במזון בניגוד האשכנזים, המתגוררים בבתים. דוד השלים את לימודיו ומונה לחייל בצבא. הרומן מסתיים בטקס הענקת צל"ש לדוד. ובזמן זה הוא חושב את עצמו כאזרח ישראלי ללא קשר לגוון עורו או מוצאו. רומן זה נוגע בנושא פרימורדיאלי של חיים משמעותיים ב"כאן ועכשיו", "ויחסי אבות-בנים".

בלי כל ספק, כי הקשיים האלה הניעו את הסופר סמי מיכאל לתת תשומת לב רחבה לבעיותיהן של נשים יהודיות מהגרות ולנסיונותיהן הרציניים להתמודד עם כל מה שקשור להן באמצעות התמודדות עם השליליות שהעמידו אותן במצב של הזנחה ואיחור. הוא התמקד בנושא זה ברוב רומניו, ואחד החשובים מהם שמציג את ההתערבות בין בעיות הנשים לבין ההתפתחויות הפוליטיות והחברתיות שנגעו לבניית החברה הישראלית, שנחשפה למספר משברים ותלאות, הולידו האישה כשימור עצמי מרופט, מופרע ומחולק. . . . רומן זה הוא "שווים ושווים יותר" נושא המחקר שלנו. בו הסופר רצה לספק צדק ליהודייה העולה באמצעות הצגת סבלותיה, הסיבות והמטרות הארוכות והמגוונות שלה כדי להדגיש את אותו קול נשי עמום. דבר זה מוביל לשאלת מעמדן ותפקידן ברומן זה. ובכן אנו מחלקים את הדמות

הנשית לשני חלקים עקריים, נשים מזרחיות ונשים אשכנזיות, מישהו עשוי לטעון, שהעמדת אשה כגיבורה מרכזית בסיפורה של המצוקה היא שומשוה לו ייחוד; אולם, זולא קדם בהרבה למיכאל בהעמידו נשים במרכזם של כמה מרומאני המצוקה המפורסמים שלו (Bersani, 1978, p. 88).

להערכתי, כוחו של מיכאל הוא בעיצוב מה ובהעזה מצד אחד ובאהבה שהיא רגש בעיקר לגיבורים השומרים על ייחודם במציאות. המטשטשת זהותם ובסביבה הנוי תנת לגיטימציה לחדירה לתחומה של דמות האישה.

ואולי יש כאן חידוש אחר אין זה ספר לוחם. תיאוריהם של זולה, קולדוול ואחרים חשפו קטעי מצוקה בסביבה המיידית שלהם. כשהם נושאים מוסדים גלויים בדבר הצורך בשינויים פוליטיים וכלכליים, פזוליני, בספרו האוטוביוגרפי, מציג במרירות מציאות של מצוקה, כשב עסו משבש את היכולת להתבונן בגיבוריו כבני אדם כשלעצמם, דווקא ס. מיכאל, שהתוודע לקורא: כצירי פרי של המציאות במעברות, והוא נוקט עבודה כוללת כלפי המסופר, והוא משתדל להביא דברים בהווייתם ללא מעצורים ורתיעה מפני הכיעור ומפני מה שעשוי להתקבל בפיוס.

זו יצירתו המהפכנית ביותר של מיכאל: היא גדושה רמזים ריאליים למצב יהודי עיראקי במעברה ומרבה גם בסמלים הבין עידתיים, כגון הפלייה, האשכנזים, המלחמה, אך כל הסמלים הללו הוכנסו להקשר גרוטסקי ועוצבו במבנה מהפכני: המספר מפרק את תבנית הרומן, והסטיות מן העלילה הראשית - שיבתו של המספר לשבוש ויציאתו ממנה - הופכות עיקר לעומתה. המחבר יוצר תקבולות רבות בין הסטיות הללו, והמבנה התקבולתי הגיע כאן אולי לאחד משיאיו האירופיים, המספר קושר בין מוטיבים שונים, ובאמצעות קישורים אלה הוא מנסה להעניק משמעות לעולם האבסורדי חסר המשמעות בשני הזמנים במעברה והמלחמה או להדגיש עוד יותר את הווייתו האבסורדית של העולם המעוצב). גלוזמן, 2007, עמ' 36.

סמי מיכאל מעז להסתכל בבתי-השימוש, במטבחים האפלים ולחשוף אלימות. גם מינית. אבל הוא מסוגל גם לאתר את שעות החסר ואת הפי אבקים של נשים בודדות על חייהן, כשנגדך עליהן המוות, ועל הזכות לאהבה שאיים בסביבתו אינן זכות לה.

רומן זה הוא גם וידוי פואטי, שבו מתוודה האמן על קוצו ידה של האמנות להתמודד עם המציאות: וידוי מעין זה אופייני לרומנים מודרניים ב'מותו של וירגיל' של הרמן ברוך ו'האיש ללא תכונות' של רוברט מוסיל. יצירתו של מיכאל היא וידוי פואטי המטשטש במכוון את המתארים האוטוביוגרפיים והבדיוניים: טשטוש זה הוא הישג ספרותי, משום שאין כמעט אפשרות לחזור ולהפריד אותם, המחבר הרס את המתארים המבחינים בין האני האדם כחומר ביד היוצר לבין האני האמן היוצר את החומר, ויצר ביניהם אחדות פרסונלית. זהו חידוש בשדה הרומן העברי. תבנית מעניינת נוספת ביצירה היא העימות בין אני לגורלות מקבילים האני מתייצב מולם וצריך להתמודד עמם (Nancy E. Berg, 2004, p. 34).

פרק ב - 'האישה ודמותה ברומן "שווים ושווים יותר"

באופן ברור, לגיבורות העיראקיות של רומן זה, הבאים מעיראק, מציעה המולדת החדשה אבטלה או במקרה הטוב, עבודת כפיים, שבצדה פרנסה מועטה המובילה לעוני. אלה מלווים בהעדר הערכה חברתית, שבאה לביטוי בדעות קדומות ולעיתים גם בגידופים גזעניים. אדמת הארץ החדשה כבר אינה מתפקדת בתודעתם כאדמה שניתן להתהלך עליה בתחושה שכולה שלך, כפי שפינטז ראובן במטוס מעיראק לישראל. האדמה שהוקצתה לגיבורים, אדמת המעברה, מתוארת כ"בוץ", "כ"ביצה טובענית", "כ"שלולית" וכ"רפש" בשווים ושווים יותר וכ"עפר", "המציאות במעברה מדומה ל"קרקע משובשת" הבולמת את יכולת הריקוד, כלומר, את יכולת התנועה הווירטואוזית). בן חביב, 2005, עמ' 245. 'לעניין המעברה מופיע פעמים רבות לאורך הרומן (היות וסמי מתאר לנו באופן מפורש את מאבקי האישה המזרחית בצורה ברורה.

נוכחותן של הנשים קיימות בכל דפי הרומן ההתרחשויות סביבן מוצגות לרוב כמתייחסות אליהן אן אל דוד ואחיו ורק בקונטקסט לחייהם יחד. התנהגותהן של הנשים מוצגות כנתון. ס. מיכאל אינו מנסה להציע, לא בגלוי ולא בסמוי, שום הסבר פסיכולוגיסטי. איפיון ניה המיוחדים אינם מוסברים על רקע הסיביבה וגם לא אלה של מדליין -הליכתם נגד הזרם ויכולת עמידתם בתהפוכות הפיקדנות אותם ואת סביבתם אינה מתפרסת אלא כתוצאה של תכונות ושל נחישות.

1 - האישה המזרחית

התברר בצורה גלויה, כי חזיונותיו של המספר הישראלי באים לידי ביטוי באישיות הנשית, אותה הוא מבקש להביא לקיום מתוך כוונה מוחלטת ומקצועיות ברורה, אשר מטרתה לשפוך את האור לנושאי הנשים ונוכחותם החברתית והתרבותית בבניית החברה הישראלית, וכן לשים לב לטרגדיה שליוותה והתנגשה בהן במהלך העלייה לארץ ואחריה. בחברה הישראלית, האישה המזרחית עדיין סבלה משני הנושאים בגלל התנאים הפוליטיים הרעים והמלחמות שעברו, שהשפיעו על היחסים החברתיים והאנושיים בין האנשים וזה נגע גם ברבים ממפרקיו. בין החשובים מבין המפרקים הללו הוא המשפחה. אולי זה לא אפשר לסמי מיכאיל את ההזדמנות לבטא את אותם כאבים שסבלו הנשים העיראקיות לאור כל מה שקרה, לא רק להאשים המלחמות והשלכותיהן על החיים, אלא להראות את האמת שמגלה שהאני אינו מפריד את המרקם החברתי שלו, שהיא נדבך חיוני בה. הספרות הישראלית התאפיינה בטעם מיוחד, השונה בטעמו מהספרות הבינלאומית עם תכונות שהוקדשו לאירועים החריגים הגדולים שישראל הייתה עדה לפני הקמתה ואחריה. הדבר דרש מהסופר להתמקד בסיפוריו וביצירתו ה"הגיבוש בין) המיוחד הנשי, (ו) והכללי החברתי (שכן מדובר במבנים שזורים עם טקסטים שונים באמצעות

פתיחותם לקוגניטיבי, היסטורי ואידיאולוגי, פרט לכך שהיא מרוכזת סביב נושא הנשים באותם טקסטים. סוגיות גוף ונשיות, שליטת הגבריות הדומיננטית, ובליבידו למעשה, ללא רסן, מדובר בסוגיות צדדיות מיוחדות. סמי מיכאל מתאר את המצב הקשה שהיה במעברה וקשיי הקליטה בחברה הישראלית:

"היד הסמויה שאבא חש בה מהיום הראשון, הכוח החמקמק והבלתי מזהה שהפריד בין השווים ובין השווים יותר..... במעברה, העולים יוצאי פולין והונגריה התגודדו בציפיה מאופקת - מרוחקים ומובלים כלשהו מהשאר, שחומי הפנים מעבר לאשנב המסורג, בצריף פנימה, ישב הראש - אשכנזי כמובן... חיוור מפחד. היתה לו סיבה טובה לפחוד: לפני שבועים המתינו ליד הצריף כמאתיים מוהטלים - וכשנודע שיש לו רק עשרים סידורי עבודה הרסו הגברים הנזעמים את הלשכה, ריסקו את הרהיטים ופיזרו את הניירות על פני כל המעברה. פקיד הלשכה נמלט על נפשו בעל החלון האחורי - אולם המתפרגים השיגו אותו בפרדס הסמוך; אחר כל נישא משם על אלונקה לבית החולים) " מיכאל, 1976, עמ' 27 "

א - דמות האם:

האם היא ציר המשפחה וסוד המשכה ולכן היא מילאה תפקיד בולט בחברות מאז ימי קדם, זה היה סמל של אהבה, חיבה, הקרבה וסמל של אדמה והתפלגות בחברות עתיקות, יש קשר בין הארץ לאם, כך שיש לה מעמד ומעמד כך ששום מעמד אחר לא שווה לו) ואדי, 1994, ص 14-13 האם ברומן זה שיחקה את התפקיד של אישה צייתנית, אם נאבקת, ואומנת לילדים. אין ברומן שום אישיות אחרת הנושאת את האסונות, הבעיות והצרות, כמו הדמות הזו מתכונן המשפחה, גידול ילדים וניהול בנקים לבית. למעשה, היא אישה קפדנית, יציבה ובטוחה בעצמה, שלא מרעידה את כף רגלה בזמנים קשים, היא מייעצת תמיד לילדיה על הטוב וחייה עם בעלה עמדו בפני הצרות שעומדות בפניהם, מאיבוד הכל אחרי העלייה לישראל. ביום שהתכוון האח הקטן ללכת לקיבוץ האם בכתה בלי דמעות כל בנה הקטן שנפרד ממנה:

"זאב, מאידך, היה רחוק ולבוש במיטב בגדיו - ככל שהיה לאל ידינו לקנות לו. אמא בכתה חרש (מיכאל, שם, עמ' 83) "

אמו של דוד גיבור הרומן, היא אישה גאה מאוד וקשה. לאחר העלייה מבגדד נותרה בחוסר כול ונאלצה לעבוד בבית בדוחק. היות שהייתה חסרת נדוניה. היא מתייחסת בבוז למציאות, למרות כבוד המשפחה האבוד והמעמד הכלכלי שנשלל, היא המשיכה להיות נצר למשפחה מכובדת. היא חיה, כביכול, בהתמודדת עם קשיי המציאות, הרומן שווים ושווים יותר מציג סיפור ביוגרפי - משפחתי של הסופר עצמו סמי מיכאל, הנחשף לפרטים ממנו באופן אקראי בשלב מבוגר בחייו: בלבו של הסיפור עומדת דמותה של האם, שפרטי חייה הטרגיים נחשפים לאטם בפני בנה, המספר דוד, אשר עוקב אחר אופי - חייה של אמו במעברה, ומנסה לגלות את מצבה הקשה והמרירות שלה במעברה.

דמותה הטרגית של האם ברומן זה היא מרתקת ומעוררת עניין, אבל באמצע אותו סיטואציה קשה שהאם הייתה נתונה לה, היא הבינה ששתי ההצהרות משקפות את החופש והכבוד העצמי שתתמודד איתו? העוול שעמדתי בפני ... הוא צייר תמונה חשוכה בעומק דוד שהיא לא יכולה לפרוץ ממנה, זה דימויים עוני)

הניתוק העצמי שחווה האם "נאזימה" ברומן תוך התמודדות עם הסיטואציות הקשות בחייה ברגע שהיא הכינה אוכל פשוט לאב "יעקב". המשפחה העיראקית הזו שזנחה את חיוכה ושמחה מאז שעזבה את בגדד, העדיף סמי מיכאל להציג אותה בעמוד הראשון של הרומן, המסמל את מצבם האומלל של יהודי עיראק בישראל באותה תקופה, בה התרכז הסופר, הפך אותו לכלי להערכת מצבה הפסיכולוגי והחברתי של האם בחייה :

"נאזימה! שאלתי אם נשאר משהו. משהו לאכול."

"רק אם אבשל את עצמי ואגיש לך" (הפטירה אמא בכאב). "מיכאל, עמ. 13"

דווקא במרחב ביתי זה, לצד הגברים השבורים, נשים מבוגרות יותר, כמו אמו של דוד "נאזימה", מקרינה עוצמה ומפגינה תושייה אל מול תנאי החיים הקשים שלאחר ההגירה. הדמות הנאלצת להתמודד עם האתגרים של חיי תעסוקה ופרנסה, שמשמעותה גאווה ויכולת לחימה, מתאפשרת ברובה בזכות ההגנה שמציע מרחב הבית, שנשים יכולות להמשיך ולקיים בתוכו את פעילויותיהן המסורתיות, בלי להיחשף לשינויים החריפים שמולידה ההגירה בתחום הפעילויות במרחב הציבורי.

2-מדליין

הקוטב הראשון ברומן, נערה בגדדית שהגיעה עם דוד במטוס לישראל וזיה לצדו במעברה; מדליין היא יהודיה מעיראק. הדחף העמוק שהפיל את מדליין, ההימצאות התמידית יחד בצפיפות הנוראה לא הותירה שום אפשרויות לאינטימיות: ללידה ולגסיסה, להזדווגות בקיץ ולאלימות בני הזוג, לגילויי חיבה ולסצינות של השפלה, לאכילה ולא פעם גם לעשיית הצרכים היו עדים רבים, ואילו ההסתגרות השפיעה על התרופפות הנורמות ועל התרבות התום עות של שיגעון, אכזריות ואף של פריצת הטאבו של בעילת נשות המשפחה וגילוי עריות. המאבק על הקיום ועל ההישרדות בתוך כל אלה ערער את כל המחויבויות ואת הסולידריות המשפחתיות. הסצינות של הפקרת בני המשפחה, שנותרו ללא מפרנס, של התעללות בזקנים ובחולים לעיני הילדים ושל הפקרת תינוקות בנות יומן, או מניעת אוכל מהן, הן מזויעות באכזריותן. על רקע כל אלה מובן מדוע הסופר כותב על הנשים המזרחיות בחיבה ומתבונן בהן ברגישות ובחום. מדליין אינה שונה, לכאורה, מן הנשים בסביבה. היא בתו של אדם כסיל, אך אינה זוכה להטבה כלשהי - אין לה חברות, היא משועבדת לצרכי המשפחה ולשרירות לב אמה המי טורפת ולתביעות הגברים של המשפחה. אנו זקוקים תמיד בחיים אלה לנוכחותם של אישיות מסייעת או יותר, לתמיכה בהתגברות על הצרות

והצערים העומדים בדרכנו, וכדי שדמות זו תהיה סמל לסודיות ונאמנות. אז הוא פגש אותה במטוס וסיפר לו על משפחתה, וזה ניכר ברומן:

"במושב שמאחורי ישיבה מדליין -הנערה שחומת הפנים שזיקרה בדאון את שדיה המוצקים. כשגחנה אלי כמעט נגעו שפתיה באזני; עיניה רותקו אל קרעי -העבים שחלפו על פנינו, מעבר לחלון. קולה שהיה מפתיה לא פחות מחמוקיה) "מיכאל, עמ. (16) "

נושא העלייה ברומן "שוויים ושוויים יותר" לקח ממד נוסף השונה מטיפולי הכותב ברומנים אחרים, עליהם הסתמך בעיקר. סמי מיכאל אמנם לא הפך את ההגירה למטרה הישירה של הרומן, אך עסק בעקיפין במימדיה ובגילוייו המסוכנים על העצמי המזרחי היהודי, גברים ונשים, בהתייחסויות שהזכיר ברומן המסמל מעת לעת את השלכות ההגירה על החברה המזרחית, ואת הידרדרות הכוח שהותירה ההידרדרות במוסר. ודת בדת, שעבוד ושעבוד חלשים, ובראשם) נשים. (הצעירה העיראקית שעלה מבגדד, משנאתה לעוני וסגנון הלידה של משפחתה הלא מסתפקת, היא לא הצליחה להתמודד עם הקשים והנסיבות במעברה. ההידרדרות המשפחתית שליוותה מדליין היא הרחבה של הכנעה חברתית מקיפה וממושכת. התנאים שפקדו את החברה המזרחית הישראלית בגלל המלחמות וההגירה ותרעונותיהם תרמו להעמקת העצמי הגברית הסמכותי. אדמת המולדת החדשה מתגלה כאדמה שאכזבה בתודעת ובחזונית הנשים הבאות מרקע אמיד בעיראק. כך, אחרי ימים ספורים של שהות במולדת החדשה, מתהפכת דמותה של המולדת: במקום האישה החדשה, שמצפים בערגה להתייחדות עמה, היא הופכת עתה לדמות מסרסת, הן נאלצות לצבור כוח במרחב הביתי

"דפקו את ראבן" העירה מדליין, אשתו תלך לעבוד -והחאוואג'ה יעשה את הבישול בבית, אני אומרת לך... זיינו אותו ("מיכאל, עמ 28) "

אז, שבוי התיאבון המיני המוחץ שלה, שם חיה כאב ואובדן, עד ששמה קץ לחייה, אבו חלאווה אף על פי שסמי מיכאל נולד בבית רחב של בגדד, הוא הכיר היטב את קצב החיים במעברה, כיוון שבהיותו בן שמונה עשר הגיע לישראל. בה חי את רוב שנותיו ובה מתרחשות מירב העלילות של ספריו. הוא מסביר מדוע בחר להתמקד במעברה ברמונו הראשון: "החיים בה, למרות האוהלים, שכונות העוני והגזענות, הם בכל זאת מרכז חיי בני אדם. לא רק חושיי אלא אפילו עצמותי ביקשו להביע את החיים האלה במילים) "מיכאל, 2000, עמ. (56) גילויי אכזריות וקיפוח כלפי בני משפחתה, ואילו דוד הוא היחיד שטיות התגובות והעמדות שלו הוא מגוון יותר. הוא אוהב את מדליין, וביטויים לאהבתו הם גופניים עדינים שהוא מעתיר עליה, ובו בזמן הוא בוגד בה כמעט בגלוי, ואינו מנסה אפילו לשלוט ביצריו. הוא היחיד שדואג לה ומנסה לשמר על כבודה, הכותב התייחס לאותה סוגיה חשובה וביקורתית דרך הבנייה הכללית של הרומן, ובאמצעות אווירת אירוטים מיוחדת באופן היררכי שמתחיל בבניית הרעיון של הרומן הבסיסי, ואז ההתרחשויות בהדרגה לצייר את הליקויים החברתיים שהותירו המפלסות הפוליטיות, המלחמות וחוסר היציבות.

"ואני הגדולה במשפחה, מלמלה, כמדברת אל עצמה " , אבא ואמא המליטו ממזרים זה אחר זה, יש להם מרץ רק לדבר אחד: להזדיין. לאמא אין כוח לטפל בכולם. שורצים בבדון כמו תולעים, אחד על השני. אבא לא יכול אפילו לעמוד על רגליו מול החלון של הלשכה. מה אני יכולה לעשות, דוד, דחילאק -מה לעשות) " ? מיכאל, עמ (31'

זה מראה על האכזריות שספגה מדליין כתוצאה מסירוב ועימות של אבו חלווה, שניצל את חולשתה ואת חוסר האונים שלה, ולכן הוא חילץ ממנה את החזקה היקרה ביותר לכבודה, והיא יכלה רק להיכנע לו להיות תואר לאישה הסוטה, כך שהגורל רצה לשנות את מהלך חייה וחלומותיה. אני מוצא זאת בבירור ברומן. ואולם, במקרה של מדליין, יציאה זו למרחב התעסוקה, למאגר כוח האדם הזול, פירושה ויתור על מקום שהיה לה כתלמידה בית ספר בגלות הערבית המוסלמית. במקרה של מדליין, התנסות זו במרחב התעסוקה אינה מתוארת כחוויה של שחרור והעצמה אלא כחוויה משפילה. תיאור שניתן להקיש ממנו כי ישראל תרמה לכיפוף הבת במרחב הציבורי. כך, למשל, התנסותו המינית הראשונה עם מדליין מסיימת בתחושת טומאה המתחברת לכלל מעגל החיים במעברה :

"הדבר הזה... אותה טבילת-בתולין האמורה להיות משהו נפלא... נהרס בגסותה המכוונת, הוכפש ברפש כמו כל השאר בחיי המעברה) " מיכאל, עמ (46).

בקטע זה, טבילת הבתולין, שמדליין קשורה אליה באופן מטונימי, מתחברת לכלל חיי המעברה באופן סינקדוכי ולרפש באופן מטאפורי. כלומר, חיי המעברה מתחברים לרפש וכך גם אירוע טבילת הבתולין כחלק מהם ויחד עם אירוע זה הפרטנרית מדליין מתחברת לרפש.

הגורסת שגורלה של מדליין - פנייתה לזנות והריגתה בידי הסרסור העיראקי, שהוא גם בריון המעברה שהשלטון משתמש בו בשלב מאוחר יותר - הוכתב על ידי הפרשנות הלא נכונה שנתנה מדליין לחירויות המיניות בישראל. סקרנותה המינית של מדליין עשויה להיות אחד הגורמים שהובילו אותה לעיסוק בזנות; ואולם, אנו מבחינים בקטעים רבים ברומן מוצגת פנייתה של מדליין לזנות ככורח כלכלי וכאחד ממסלולי ההישרדות המעטים העומדים בפני צעירי המעברה. העיסוק במין הממוסחר, מסלול הפרנסה הנשי המסורתי, מתפקד כערוץ גישה נוסף אל המרחב הציבורי לנערה המזרחית, אך זה ערוץ שאין בו התרוממות אלא קריסה פטאלית. ודבר זה ובצורה אמיתית מביא אל האסון, אבו חלאווה הרג את מדליין, ודוד לא מצטדק לראות עיניו, היא מתה על המרפסה כמו שהיתה שוכבת, אך ללא רוח חיים :

" מבובל חושים גחנתי שם ונגעתי בכתפה -כאותו זאטוט הבוהה בשברי צעצוע שנפשו נקשרה אליו. חשבתי אם אאחה את פצעיה תקום ותעמוד על רגליה... רק מערומיה הגלויים הביכו אותי. משכתי בקרעי שמלתה לכסותם -ואז נשף ונתגלה החזה הנאה שלה. הזדקפתי, משכתי מכסא סמוך מגבה כלשהי שנפלה בידי וכיסיתי בה את שדיה. דומה שזה עתה יצאה מהאמבט --- והעמידה פני ישנה, כאחת צעירה חובבת תעלולים. אולם שעה הארוך גלש

אין אונים על הרצפה המטונפת, בין זרעוני האבטיחים לבין גושי העפר. עיניה נזדגגו וחיטוב שפתייה נראה רפוי "...הוא שחט אותה" צעקו בחוץ. לא, לא -ביקשתי להתנחם באווילותי - , היא רק פצועה...איבדה את הכרתה. גחנתי אליה ;קצה חטמה היה קר למגע לחיי , ושום נשימה לא עלתה עוד מבין שפתייה חסרות החיים) "מיכאל, עמ. (128) ' 3

3 נעימה:

קול נוסף, משמעותי ובולט בדמותו של הגיבור הוא קולה של נעימה השכנה. נעימה עולה מעיראק גם היא ואשתו של ראובן, שכן המעברה. היא מנהלת מערכת היחסים עם שאול אחיו של דוד, שיש בה גם מן המיניות וגם מן האימהות הרכה המעניקה. והיא בחירת לבו האמיתית של שאול ובדמותה מוצב בפנינו האובייקט הנשי המזרחי היחיד של אהבה ותשוקה מינית שאינו סובל מפגם כלשהו בעולמות הבדיוניים של ספרים אלה, דמותה של נעימה עוברת אידיאליזציה, משום שהיא האישה האהובה על שאול, דמות הגבר האידיאלית בעיני דוד ומוקד הסמכות בשוויים ושוויים יותר. מרגלית מטונימית לכוח חברתי ולעושר הנתונים בידי העדה האשכנזית, אך בעיני דוד, נעימה מתחילה לתפקד כמטונימיה לשאול, הנערץ על דוד.

רומן זה מציג נשים, בעיקר צעירות, היוצאות למרחב הציבורי כדי להבטיח את הפרנסה של התא המשפחתי. ואולם, מדובר בעיקר בעבודות צווארון כחול, בדומה לעבודות שנופלות בחלקם של הגברים העיראקים. למשל, עבודה במפעל לסוכריות, במקרה של נעימה בשוויים ושוויים יותר, או עבודות נשיות מסורתיות שניזונות תמיד מכוח אדם זול במרחב הציבורי, ניקיון בבתים זרים.

"יא אללה!" קראה נעימה בששון "על הזדמנות כזו חלמתי" רק אתחיל לעבוד - יתחננו שאמשיך שם, תאמינו לי, יתחננו) (עמ' 32 ' 3

ברומן זה כמוקד של נחישות, גאווה ואנרגיות יצרניות. אצל נעימה הצעירה יותר, שבתחילה אינה מטופלת בילדים, הדבר בא לביטוי גם ביחסה לעבודתה כפועלת אך בעיקר על רקע התפאורה של הבית. דווקא במרחב ביתי זה, לצד הגברים השבורים, נשים מבוגרות יותר, דמותה של נעימה ברומן מגלמת את דמותה של האישה המרדנית והסוטה, מכיוון שהיא נעה שהתנגד לתנאים המידרדרים, היא מייצגת את הילדה שדוכאה בחיים, היא הייתה ילדה צלולה ששואפת לאמביציה של כל נערה בגילה, וזה מופיע ברומן :

"היתה ישותה של נעימה מרוכזת וזורחת מתוך עיניה, פרצוף זעיר ועדין - חיטובים אבל כשהתבוננת בה תעה מבטך עד שתנקע בעיניה -שם נאחז בממוקד ולא משעוד. בשתי עיניים אלה שכנה שלהבת -אהבה עזה כל כך... מי הגבר שיוכל לה) ("מיכאל, עמ' 16 - 17 ' 3

הנשים מסוגלות לדעת פחות על המתרחש אצל הגברים מחוץ לבית. מציאותם של אלה, כפי שהיא נתפסת בעיני הנשים, מוצגת כך כפי שהיא נראית על פי התנהגותם בבית, וממילא היא חלקית ומתמקדת בעיקר במתחים השוררים

בהימצאם יחד, או ביחסיהם עם נשותיהם וילדיהם, בעוד שהביטוי העיקרי לכישוריהם, ולהתנהגותם נמצא דווקא בעבודה. באמצעות העיסוק בהווי היומיומי מתקבלת תמונה קשה של תנאי הנשים כשהן אינן מוכנות, ואינן מבינות את תפקידיהן ואינן מסוגלות לעמוד בלחצים. דבר זה ברור עם שאול שהיה תמיד עייף ולרוצה לישון, נעימה ידעה במרירות כי הוא מוכר את דמו לפרנס את המשפחה, אולם, דווקא משום כך הכר הליווי של הגיבורים הגברים לפי דו הקרב האמיתי שלהם מחוץ לבית.

לעתים המכות המונחיות מהוות מעין סובלימציה לעוגמת הנפש של האם. גם נעימה משקיעה מרץ רב בטיפוח גינתה שעל יד הבדון במעברה. כשעבודת הגינן מתבצעת בזמן ההריון, מדמה מיכאל מסירות זו לרצון להביא את ילדה לעולם על ערוגה של פרחים. ההריון, החוויה הייחודית לנשים, מעניק לנעימה אוטונומיה רגשית מרבית. היא הופכת ליחידה עצמאית המרוכזת בעצמה, בכרסה ובגינתה, ושומרת מרחק משני הגברים שלה, הבעל ראובן והמאהב שאול.

"אתה לא מבין, יא דוד, אני כמו משוגעת על אחיך. רק אראה אותו בעיניים שלי - אהיה מטורפת לגמרי. איך אפשר לחיות ככה?" (מיכאל, עמ. 123)

הכותב לא הסתפק בכך, אלא קישר את נושא ההגירה להשפעתו הספציפית על העצמי הנשי, להאמין בו, מכיוון שהיא יודעת היטב שהסיבה לבידודה ואהבתה לבדידות נובעת מהכאב איתה התמודדה, במיוחד לאחר, הכותב חוזק זאת בהתמקדות באלמנט המקום, כדי להיות ביטוי העד לסבלו של הגיבור, וגם ההפך כאשר נעימה נאנחת כשהיא זוכרת את העוול שעברה עליה והיא מעולם לא ראתה יום יפה בחייה, אלא גרוע מזה כשהייתה עדה.

"הלילה היה צונן ונעימה לבשה לגופה שמלת חלוק קלילה; בחיוך מבויש קרבה וניצבה ליד גופו השרוע - מצפה שיזיז את השמיכה ויאסוף אותה אל חיקו החם. שאול הצטדד כל שהוא והניח לה מקום ישיבה בלבד. באור הקליש היה פרצופו חיוור אפור, החיוך קפא על שפתיה של נעימה והיא בהתה בו בתמיהה) "מיכאל, עמ. 65"

- 4 חנינה

אחותו של המספר, כמו הגיבורים הגברים, מייצגת את הנשים ואת החיים החדשים בישראל ואת המרד במשפחה ובמסורת, דוגמת אחותו של יוסף, בתו של אבי דוד, נערה משוחררת, עצמאית. גם היא, דוגמת הגברים, נמשכת אל ה'זר', 'חרף ההתנגדות הקשה של המשפחה, משאירה פתק, ויוצאת לבדה עם הקשר האסור הזה, לכן הרופא האורח הקרוב שלהם "ששון" אחרי החתונה מגלה שהיא לא בתולה.

"דוקטור ששון הזדנק לפתע וקם על רגלו, מניף באצבעו מתחת לחטמה": לא (בתולה)!! "מיכאל, עמ 75"

מוקד התאורים בפוקוס של המעברה מעניק חשיבות רבה יותר להתפתחות המינית, להצעות בחיזורים ולנעשה מתחת לכילות בקיץ ובחדרים בחורף

ולהאזנה לרכילות הנשים, וגם לפרטי ההווי היומיומי, ללבוש, לבישול, להתנהגות החולים והוקנים ולמעשי ילדים, להגיגינה. להתייפית ולא פחות להזנחה הנוראה ול- זוהמה המבצבצות מכל פינה.

5 - המיילדה תפאחה

על פי המנהג השגור במזרח היה שהמיילדת תטיף לאביו של הנולד ולקבל ממנו את הבשורה על פי מצבו הכלכלי והחברתי, כאשר הנולד יהיה זכר זורם את השמחה ואם היתה נקבה תבוא רוח הצער. מקצוע המיילדות נפוץ עדיין במדינות ערב רבות, אם כי בקנה מידה קטן, חלק מהגברים עדיין מעדיפים לא לחשוף את הנשים שלהם בפני רופאים גם אם הסיבה בריאה, בנוסף לאמונה הרווחת שהמיילדת סבלנית יותר מהרופא, ובכך להימנע מהניתוח הקיסרי המאיץ. רופאים מבצעים אותם מסיבות כלכליות. ברומן זה מציג מיכאל את דמותה של המיילדת "תפאחה" שנעזרו לה בזמן הולדתה של נעימה:

"מה בליל כזה! ? ילה אתה רוצה שאמות...! לא פחות מחמשים לירות, אה, ? תבעה אם אמנם מכשפה כפי שהגדיר אותה אחי, הרי שקולה התגבר על יללת הרוח, כשצרחו אלי "מה אתה רץ ---דוהר ומפרק את עצמותי! תן, תן לי את היד, אפשר ללכת לאיבוד בחושך כזה" (מיכאל, עמ' 135)

ב - האישה האשכנזית

כעת אבחנו את הדרך שבה, בתוך העולם הבדיוני של שני הצדדים, על רקע התהליכים החברתיים והנפשיים שתוארו לעיל, נערות אשכנזיות אלה, או נערות בנות המזרח, זוכות למשמעות שונה מבחורות מזרחיות כפרטנריות ארוטיות ו/או רומנטיות בעיני הגיבורים המזרחים הצעירים, שעומדים במרכז הרומן. טענתי היא שברומן זה, גם כשהבחורה האשכנזיה ממלאת את תפקיד המולדת הפותחת את שעריה, ולפעמים משורטטת כמלאכית בתודעת הגיבור, יש בה ממימד ה"מפלצת".

דומה, שגם הסופר היה מופתע מן המציאות של הגיטו כשהתוודע אליה, ומן המשמעות החברתית-תרבותית שלה - בעיקר בהשוואה לדימויי האידילי של חיי היהודים בעיראק, שרווח בתיעוד היהודי והערבי, כשהוא נשען על המציאות בשנות ה-30 וה-40 - ומעובדת היותה של רוב הבורגנות היהודית דור ראשון ליציאה ממנו. ס. מיכאל, החותר לגילוי האמת, עשה מאמץ כמעט בלתי אפשרי להמחיש מציאות זו ולחשוף את משמעותה לפרט ולקהילה, ובתוך כך את פרטיהם של דפוסי התנהגות ותפיסות בחברה היהודית המודרנית, ובמיוחד בתחום מעמד האישה, אקטיביות ופסיביות מול שלטון וגילויי כוח.

מערכת היחסים עם ציפורה ובתה מרגלית נחשבת בעיני הסופר כמבוא לכל הנושאים החשובים והרציניים עליהם רצה לדבר, ובראשם הפער הגדול בין שתי המשפחות - שתי הקהילות - בהיבטים שונים, כמו דת, תרבות וכבוד לאחר, כמו גם העניין הברור שלו בנושא העוני והתפקיד המסוכן שהוא ממלא בהפרעות הנשמות ונטייתו לרע. ולהזיק לאחרים. ברור מאוד שהרעיון

הזה תוסס ונשלט מאוד במוחו של הסופר שהעדיף לספר את סיפורה רק על לשונו, מה שהביא לחזרתם של כמה שיטות סיפוריות חשובות כמו דיאלוג, והעלילה לכאורה שמדלק את הסכסוך ודוחף אירועים למתח ומשבר. כל זה - לדעתי זה לא היווה מכשול לסופר, שמיהר לעולמה של מדליין / הנערה, שסיימה לחלוטין את מסלול חייה לאחר שהייתה נתונה לרעידות פסיכולוגיות עמוקות, שנלקחו מהווייתה ומה שהיא עשתה !!

1 - מרגלית

הקוטב השני ברומן, ומרגלית, נערה אשכנזיה זהובת שער, בתה של ציפורה הגזענית, המתנגדת בתוקף למערכת היחסים הנרקמת בין בתה לדוד. מצד התיאור החיצוני, היא נערה יפת-תואר, הבולטת מהכל, היא מתוארת באמצעות מסירת דבריה, ורוב התיאורים על אודותיה הם באמצעות טכניקת ומתייחסים לדוגמאות ולתיאורים מן התחום הוויזואלי, החיצוני-אסתטי: יופיה הבולט, התנהגותה האצילית. אלו מייצגים את קולה של הדמות ועשויים להעיד על עולם התוכן הפנימי המורכב של חיה: הוא מאופיין בתיאור הקלסי, הקושר את האישה למושגים של אסתטיקה ושל עדינות, הוא אינדיבידואלי וייחודי לה, הוא נעים ואטרקטיבי, הוא אינו מדוכא, אלא גלוי לעיני-כל, ולכן ניתן לראות בקולה קול נשי-ייחודי ובעל-נוכחות.

"מצאתי צמד של עיניים כחולות נעוץ בפני... החזוורת: היתה זו מרגלית, משהו מוזר התהפך בקיבתי ויובש עמד בחלל פי. מבטינו שבו והצטלבו... ואני חשתי את עצמי טובע בים הכחול של עיניה... אז ידעתי שאני אוהב את מרגלית) מיכאל (52 - 51,

מרגלית נחשבת המטרה האידיאלית בעיני דוד ומוקד הסמכות. מרגלית מטונימית לכוח חברתי ולעושר הנתונים בידי העדה האשכנזית, אך בעיני דוד, דמותה של מרגלית ממלאת תפקיד מכריע לא רק בהתפתחות המקצועית של דוד אלא גם במסלול ההתפתחות המינית שלו. היכולת לחסום את הדרך ליעד המבוקש או לתת גישה אליו, או לאחד היעדים המבוקשים נתונה בידיה.

אבל בנפשו של הגיבור המזרחי הצעיר, גם כשהבחורה האשכנזייה, המתפקדת כאובייקט ארוטי או רומנטי, ממלאת את תפקיד המולדת הפותחת את שעריה, יש בה מסממני ה"מפלצת". זאת משום שהיא מאיימת על הביטחון העצמי של הגיבור וגורמת להנמכת הדימוי העצמי שלו. כלומר, אנו עדים לחוסר הביטחון שחווים רוב הגיבורים המזרחים הצעירים במגעם עם נערות אשכנזיות, חוסר ביטחון שמזכיר את רגש הנחיתות שפאנון מצביע עליו כמאפיין של האדם השחור בתנאי הקולוניאליזם. לעומת הנערות האשכנזיות או בנות היישוב הוותיק, הנערות המזרחיות מתפקדות כמטונימיה לחיי המהגרים המזרחים במעברה וכמראה מרגיעה לנפשם השבורה של הגיבורים המזרחים הצעירים:

"שלום דוד, קולה הלם את שערה הזהוב, את פניה ואת קרני השמש האביבית שנחו על כתפיה, לא רואים אותך בזמן האחרון בשום מקום... רעם מאחרינו קולה של ציפורה: מה הוא רוצה ממך שוב פעם, נשחור הזה

"!?? צנחתי ממרומי העננים שביניהם ריחפתי - הישר על שדה הקוצים (".... מיכאל, עמ' 79)

- 2 ציפורה :

אמה של מרגלית, שהיא אישה מסוג אחר לגמרי ממרגלית, יש לה חופש מוחלט והיא נהנית מחיים רגועים ויציבים. הורים המייציגים את הסדר החברתי הקבוע של האשכנזים, ומנסה לשמור על סדר זה. לתפקידה של ציפורה האשכנזייה: שוערה של אובייקט תשוקה, ובאופן ספציפי, של הנערה הנחשקת. והיא האישה האשכנזייה החוסמת לאורך כל עלילת הרומן.

" מתוך גוש האשכנזים, הגיחה ציפורה הגוצה..... ציפורה זו היתה עולה חדשה, כמו כולנו, אבל היא הספיקה כבר לאגן לעצמה תקפיד במעברה..... במשיכת כתף מזלזלת הסבה את גבה אל אבו חלאוה) "מיכאל, עמ' 28 - 29)

דוד, אינו מתגמד מול האם האשכנזייה אלא מנהל קרב נגדה, משום שהוא מזהה בה אויב, או לפחות יצור שמסכן את קיומו. כלומר, במקרה זה הקרב לא מתנהל על מרגלית; אלא מתנהל עם האישה האשכנזייה, ויש בו מן המפגש של שני אנשים בעלי עוצמה.

" הרגשתי מהרגע הראשון מה הוא יחסה האמיתי של ציפורה לשאר יושבי המעברה ("מיכאל, עמ' 30) .

ציפורה זו דוחה את דוד, מעליבה אותו או מעוררות בו פחד שמא הוא או מקורביו אינם רצויים -הן כולן נשים מן היישוב הוותיק, בעל האמצעים. כאילו ציפורה האשכנזייה, הממלאת תפקיד מרכזי בקונפליקט האשכנזי-מזרחי של עלילת שוויים ושוויים יותר, מתפצלת בפזוניהם וחלומות לכמה דמויות של נשים בעלות כוח ואמצעים כמוה, נשים הממלאות תפקיד דומה של דחייה.

" ציפורה -כדור גוף ושופע מרץ זינקה מפתח הבדון לשמע הקריאה ציפרינה נשלחו באין מעצור -בפרצופי, בכתפי ובחולצתי. נבוך ומבוויש ספגתי את המטה " :גנב !רוצח !גוואלד -מתנפלים על הילדה שלי !! "ברחתי משם; לא מפחד -אלא כדי שלא יראו כל האשכנזים האלה את דמעות העלבון והזעם. (מיכאל, עמ' (44 - 43))

בשני הנשים -מרגלית ואמה ציפורה -זהו צמד דימויים קוטביים, המלאך והמפלצת, שחודרים גם לתוכו של הסופר. דימוי האשה כמלאך כולל תכונות כגון טוהר, רוחניות, פסיביות, ביתיות, צניעות, צייתנות, העדר עצמיות או ויתור על האני ונדיבות, שיכולה להתבטא בטיפול באחרים. המפלצת יכולה להפגין תכונות כגון אקטיביות, נחישות, ארציות, עצמאות, יכולת פיתוי ומרידה בסמכות גברית. המלאך מוצב כאידיאל הנשי. המפלצת היא תוצר ההשלכה של החרדות הגבריות. ברומן זה, גם כשהפרטנרית האשכנזייה ממלאת תפקיד של פתיחת שערים, יש בה מסמני ה"מפלצת", זאת משום שהיא תמיד מאיימת על תחושת הביטחון העצמי של הגיבור המזרחי הצעיר.

פאנון (Fanon, 1965, p.137), העוסק בהתגבשות הסובייקטיביות בהקשר של הקולוניאליזם, או בהתהוותה של סובייקטיביות גזעית, טוען שאת ההסבר לרגש הנחיתות של האדם השחור ביחס לאדם הלבן יש לחפש במסגרת הסוציו-אקונומית, בתנאים החומריים של הקולוניאליזם. במקרה של גיבור הרומן ודוד "רגש נחיתות" הוא אולי מונח קיצוני מדי, אך בפירוש ישנו חוסר ביטחון מסוים. ואולם, נשאלת השאלה האם אפשר להשתמש בפאנון כדי להצביע על התנאים החומריים כגורם המכריע בהיווצרות רגש זה במפגש הבין-עדתי של שנות החמישים, כפי שהוא מיוצג על ידי מיכאל. לטענתי, במקרה של דוד בשוויים ושוויים יותר, המקור לאי-הביטחון נעוץ גם בעמדות הגזעניות של הקבוצה האשכנזית השלטת וגם בקריסת הגב הביתי, בהתמוטטות דמות האב או היעלמותה באמצע מעגל ההתבגרות של הגיבור? זה מאבק בין עידתי מתמיד, בדמות דוד אפשר לראות גילגול מזרחי של דמות ה'תלוש', בנוסח סיפורו הידוע של י"ד ברקוביץ, הנקרע בין שתי הוויית: מאחיו המזרחים התרחק לבלי שוב, ובקרבת האשכנזים (שנציגיהם ברומן הם מרגלית ואמה ציפורה) (לעולם לא ייקלט באופן מלא. תלישותו ואובדן זהותו של דוד מומחשים ברומן באמצעות שני כינויו המנוגדים: בני עדתו מכנים אותו אשכנזי ובני האשכנזים "שחור"). ברתנא, 1983, עמ' (54) 'קטע זה מבהיר את המאבק הזה בין דוד וציפורה אמה של מרגלית:

" שום דבר לא יעזור לך; אני אתחתן עם מרגלית " ! על גופי המת איזה שחור מלוכלך " ! "מרגלית תהיה אשתי " !! (צעקתי. "מיכאל, עמ') 94.

3 - רוחמה :

נערה בת הקיבוץ, בביקור הראשון שעורכת רוחמה, בת הקיבוץ, באוהל של משפחת אשר, היא חשה סכנה, דבר שנשקף מעיניה ומביא את שאול לומר לה שלא טורפים שם. אך במפגש ראשון זה עם רוחמה, שאול חש גם שהוא שוב נלכד בתפיסה הסטריאוטיפית של בני קיבוץ שונים על "השחורים". כלומר, רוחמה מעוררת בו חשדות, אבל שאול הוא גבר מזרחי צעיר בעל השכלה, אמביציה ומבנה אישיות חזק, עם יכולת לתפוס עמדת סמכות. ולכן, בניגוד לשמעון, הוא אינו מאבד שליטה, ובניגוד לדוד הוא אינו הופך את דמות הנערה האשכנזייה לדמות נעלה שיש להשתוקק אליה מתוך עמדת חולשה.

" נכנסה בחזרה זרה. תיקן חום היה תלוי לה ברצועה על כתף. המעיל הקציר שלגופה היה כחול; נראתה לי כבת קיבוץ הצעירה התמקמה כאילו היה השרפרף מרופד מסמרים אינסטינקטיבית נעו עיניה שוב ושוב אל הדלת הפתוחה - משל התכוונה להימלט " לא טורפים כאן " אמר בחיוך מסתבר שראה את מבטיה - במראה) " ... מיכאל, עמ' 80 '

לעיתים, תורת הנערה האשכנזייה להנמכת הדימוי העצמי של הגיבור בעקבות האידיאליזציה שהיא עוברת בנפשו. הדבר מצית לפעמים בגיבור תחושת קרב כלפיה או כלפי שומרי השער שלה - מה שניתן לראות בו סממן לדחפים

שצומחים מפצע נפשי שנגרם מחוויית ההגירה. (Bellow, 1994, p. 18) ברומן זה חווים גיבורים מזרחים –דוד ואחיו שאול בעלי קווי אישיות שונים למדי את הנערה האשכנזייה או בת היישוב הוותיק כבעלת עודפות מסוימת, שניתן לייחס לתפקודה כמטונימיה לבעלי כוח ואמצעים בחברה. ברומן זה בולטת גם העובדה שדמויות הנערות המזרחיות המתפקדות כמושאים ארוטיים ו/או רומנטיים של הגיבורים המרכזיים סובלות מאיזשהו פגם. בכך הן מתפקדות כמטונימיה לחיי המהגרים המזרחים במעברה ובמקביל גם כמושא אהבה, שהוא מעין מראה מרגיעה לנפשם השבורה, בעלת הדימוי העצמי הנמוך של נערים מזרחים אלה.

" אני מציע לך להסתלק, חברה " שיסע אותה שאול " , עוד מעט תיכנס אשתי לכאן" ... "אשתי קנאית נורא " ...צחק שאול " , אבל את מוצאת חן בעיני " (מיכאל , עמ' 82)

מה שמשמע מן המבנה הכולל הוא שחיי האדם המזרחי ביצירה זו הם שרשרת של תקבולות, שבכולן יתר ובכל אחת לחוד שליט גורל היסטורי אימפרסונלי. שאול מתעמת עם מה שרוחמה מייצגת וחושבת. העדר הכניעה של הגבר המזרחי אל מול האישה השייכת לקבוצה בעלת הכוח ותחושות הסכנה והחששות שמתעוררים בשני הצדדים, עצמי זה נמצא בקונפליקט קבוע בין תחושה שמובילה אותו לבטא את אנושיותו בצורה חופשית, הרחק מההגבלות שמטילה עליה החברה, ובין מגבלות החברה לבין דיכוי חירותה וקיפוח אנושיותה. המספר יוצר זיקה ותקבולת בין הביוגרפיה האישית שלו ושל משפחתו לבין הביוגרפיה הקולקטיבית של העם היהודי המזרחי. הדברים הנאמרים בנושא זה מפורשים, ובדברי המספרי הגיבור ברומן "שווים ושווים יותר" הקשר בין המיתוס האישי ובין מיתוס הלאומי גלוי לעין, כך מתוארת רוחמה דרך תודעתו של דוד:

" היא נמשכה בעליל, אל הפינה המבודדת הזו באותה מעברת חיריה כאותה לביאה המתגנבת אל מאורת הארי שלה; אולם רוחמה ביקשה לעצמה כפיר סטרילי, תפור לה לפי אמות מידה תרבותיות שלה) (עמ' 91)

מצד אחר, מנסה מיכאל לתאר גם דמויות שוליות אחרות של פסיידו-אינטלקטואלים יוצאי דופן. תוצריה של החברה הישראלית החדשה. משתי הקהילות –המזרחית והאשכנזית ודומיהם מסוג זה קרובים לטיפוס זה, הוא מנסה להאיר את המתרחש בנפשן של דמויות מן העילית האינטלקטואלית החדשה, שעה שהן ניצבות מול השכול וההסתאבות. לאישה קולות נוספים ברומן זה, שאינן קרובות-משפחה של הגיבורה, הם רבים ומגוונים. כזה הוא, למשל, קולה של האישה האלמנה, שדבריה הקצרים במפגש החד-פעמי עם המספר מהווים את העניין המניע של הסיפור. התכנים, שמוסרת האישה באירוע קליל ונטול-מאפיינים של עומק, באחד הטיוולים, פגש בה. וגם נאג'יה האישה העיראקית שמנה שכר דוד את דירתו בתל אביב, בנוסף לדמויות אשכנזיות כמו חברותיה של מרגלית בבית ספר כמו חדווה ומשפחתה הגזענית, והפקידות המשרדו של דוד.

בין האישה המזרחית לבין האישה האשכנזית

הרומן של סמי מיכאיל מבקש להיות קול המבטא את ייסורי האישה המזרחית ומכאוביה בישראל, אותו קול שהעליה ניסתה לזנוק ולהטיל עליו את חוקיה שאופיינו במקרים החמורים ביותר של אלימות, שליטה, הרס, פחד באותה אישה מזרחית שלא יכלה לחרוג מאלימות העליה הזו והשפעתה הדבר הגדול בחייה, בהתנהגות, ברגשות ובחשיבה. פן זה לא היה היחיד שהשאיר השפעה על האישה, אלא מה שהותירה המלחמה בחברה הישראלית ובהתנהגות חבריה גרם לחברה לעמוד גם נגד האישה ולהיות תרומה לדיכוי קולה וכלאתה במסגרת מנהגים ומסורות שהגבילו את חירותה והגבילו את היצירתיות שלה וקיפחו אותה מהפשוטה ביותר הזכויות שלה כאדם מתעוררות לחיים ורוצות לנשום, והשליטה הגברית - בצורה כזו או אחרת - הייתה המרחב הגדול ביותר בדיכוי קולה של האישה. זה מה שהקריינות העלילתית ניסתה להראות (ברומן) שווים ושווים יותר (דרך מסלולי העלילה של הדמות) (מדליין) המזרחית, ודמויות נשיות שקולן נראה ברור בפרקי הרומן, כך שקול זה הוא מראה המשקף את המציאות החיצונית של חברה עמוסת מלחמות ואסונות מצד אחד, ומצד שני, קולה של אישיות האישה ברומן היה אישה להראות את השפעתה של מציאות זו עם כל הקצב הטרגי, העצוב והכואב שהיא מביאה את עולמה הפנימי והרגשות המיישבים אותה מלווים ברצונות אנושיים דחופים ההופכים לשאיפות וחלומות גרידא בגלל האלימות היומיומית של המציאות. החברה והיבטי חיי היומיום הממלאים את האני הפנימי של האישה בצלקות עמוקות נשארים בתוכה, כאילו מדליין הפכה לסמל לאותה דיכוי וחסך שהאישה המזרחית סובלת ממנו, סדרת הייסורים והפרדוקס של העצמי נמשכה זמן רב, רק לאחר שמדליין נפטרה, הכותב הציג בסיפור בכוונה סבל חדש ומתמשך בעקבות מלחמות ואחריהם, תוך הצבת גורלה של נערה מזרחית אחרת, מול הנערה האשכנזייה, אומר דוד:

" בחיים יש רבדים ומעמדות. כל אחד מוגבל בכוח החלוקה הזו - מדליין אל הזנות, מרגלית אל בית הספר התיכון. עובדות אלה אינן משתכחות ממני) " מיכאל, עמ' 54 "

השפלה המוסרית בה סבלו חלקים גדולים ממהגרים עקב ההגירה הספיקה כדי לנער את האופי המזרחי ולהקטין את שיווי המשקל שלהם, כמו גם את ההשלכות של כל זה על התרבות האינדיבידואלית והמזרחית. אך אסור להזניח את האמת, המאפשרת את הדומיננטיות הגברית של הגבר היהודי העיראקי, בשל דפוס החינוך השבטי השורר ברוב הערים, לא משנה כיצד הוא ינסה להסתיר אותה ולהראות את ההפך. מה שמוביל את דוד לבחור במושא אהבה אשכנזית יציב הוא מבנה האישיות הסתגלני יותר של הגיבור הזה וטיב הזיקה שלו אל דמות האשכנזית. לו יש שאיפה לגאול את עצמו, ולפעמים גם מושקע מאמץ בכיוון זה, ברומן שווים ושווים יותר האכזבה שחווים הגברים בעקבות ההגירה באה לביטוי גם במרקם הפיגורטיבי, שבו המולדת החדשה מדומיינת בצורה דו-ערכית, ובעצם קוטבית. זאת ערכיות

המשתנה בתהליך דיאכרוני. המולדת החדשה מדומיינת תחילה, בדרך אליה, במונחים של אישה שמצפים בחדווה להתייחד עמה. אחרי ההתנסות במעברות היא מדומיינת כמפלצת אדישה. קוטביות זו במרקם הפיגורטיבי של שווים ושווים יותר באה לביטוי גם בעיצוב העלילה והדמויות. וכך, בפנטזיה של מיכאל, המולדת מתפצלת למולדת הדוחה, המסרבת, בדמות נשים בוגרות אשכנזיות או ותיקות, שהן לרוב דמויות של המולדת החדשה הפותחת את שעריה, בדמות נערות אחדות, שהן אשכנזיות או בנות היישוב הוותיק. מפגיש מיכאל - כמעין סוציולוג של אהבה על רקע ריבוד חברתי, שהוא לעתים קרובות בין-עדתי - נערים מזרחים עם נערות אשכנזיות מצד אחד ועם נערות מזרחיות, מצד אחר. בשווים ושווים יותר הנער דוד בוחר כבנות זוג נערות המזכירות מעט את דמות "המלאכית בבית (angel in the house, Gilbert), הנערה האשכנזית מרגלית, בעוד שהנערה המזרחית מדליין נתפסת על ידי דוד במלוא גשמיותה, מרגלית האשכנזיה, או הרגש שהיא מעוררת בו, מדומים לריחוף בעננים או לשאיפת אוויר רווי ניחוח, אל תוך הריאות. במעין חוליה המשלימה את המגע עם המלאכית השמימית, נמנע דוד מלגעת במרגלית במשך שבוע לאחר החתונה. ואולם, המיניות של מדליין הגשמית לא מאיימת עליו, במגע עם מדליין, המונמכת בספר, יש דווקא חיזוק לגבריותו; תחושת גבריות, שלטענתו, אף אישה בחייו לא הצליחה להעניק לו, אפילו אם תחושת חיזוק זו מהולה לפעמים באכזבה ובטעם מר. ובכך דוד מוודה על כך:

" עמדתי שם עירום, התבוננתי בגופי והזכרתי במדליין ובמרגלית - בתה של ציפורה. למרות קילוח המים הקרים לא הצטננה להיטות דמי. יצאתי, לבסוף מיוזע כשהייתי). "מיכאל, עמ. (42) "

ואולם, כפי שמצוין בציטוט, אין זו חוויה ייחודית להימצאות במחיצתה של מדליין. מרקם הדימויים של לכלוך וזוהמה אל מול ניקיון וסדר ממלא תפקיד חשוב באפיון תחושות המספר דוד באשר לדרך שבה האשכנזים קולטים אותו ושכמותו. אבל הציטוט מראה שדוד גם מפנים את התפיסה הזאת של האשכנזים ומשליך אותה על תנאי הקיום שלו במעברה, תנאי קיום שמדליין היא מטונימיה שלהם. אם מדליין מתחברת בתודעת הגיבור לטומאה, מרגלית היא הפתח שדרכו אפשר להתחבר לניקיון ולסדר, שעוברים הגבהה בתודעתנו. פיצול זה מתבטא בכך שדוד אינו מעז להגות את השמות של שתי הנערות במשפט אחד. ההיתקלות הפיזית הראשונה בין דוד למרגלית מתרחשת בזמן שוטטותו באגף האשכנזי של המעברה, וכך מתואר אגף זה בפיו:

" מצאתי את עצמי מול הבדון של ציפורה, בלב האגף האשכנזי של המעברה. נקי ושקט. פה ושם לבלבו פרחים שנשתלו בין הבדונים. החצר הזעירה של ציפורה היתה נקייה; מתי התפנתה והספיקה לנקות הכל?" (מיכאל, עמ. (43) "

שלוש מילים הקשורות בניקיון מתארות את הבדון של ציפורה, "התברואנית", בקטע קצר זה. על רקע תפאורה זו נתקל דוד בטעות

במרגלית, ההופכת למטונימיה לניקיון ולמשמעויותיו הסמליות. ואולם, מרגלית עולה במחשבתו של דוד בפעם הראשונה בסצינה שבה מתחוללת תקרית בין ציפורה לבין אבו חלאווה בתור לסידור העבודה במעברה. באותה סצינה, שונא דוד את ציפורה אינסטינקטיבית ומאוחר יותר, במהלך הקונפליקט עמה, הוא מסגל לעצמו את הערכים ואת קני המידה שלה להתקדמות ולהצלחה. בסצינה מוקדמת זו נתפסת מרגלית בעיניו כך:

"אני מוסרת נשמתי בגללך --- ואת מתרועעת עם יצור כזה?"

הבנתי גם ללבה של מרגלית, שדמעותיה פרצו לנוכח המתרחש: היא היתה נתונה ללחץ הבלתי נסבל - ביני לבין אמה ("מיכאל, עמ 133) '

מרגלית היא נקודת התורפה שדרכה ניתן לחדור לציפורה - לכוח, לניקיון, לבהירות, לכל מה שהיא מייצגת - וגם לקחת חלק במרחב זה ובאותו הזמן להביס אותה כאויב, שיש לו עקב אכילס. וכך, בנפשו של דוד פועלים במגרש זה הזדהות עם בעלת הכוח הבהירה יותר וגם התנגדות אליה, רצון לנקום בה, כפי שמציין פאנון בדיונו בתשוקה הבין-גזעית בהקשר של הקולוניאליזם.

"מרגלית - זו היתה מולדתי. בקרב על מולדת זו יצאתי מובס) "מיכאל, עמ 10) '

מצד המיניות, נחשף גופה הבהיר של מרגלית, הנערה האשכנזייה, כטריטוריה שמתקיימת עליה תחרות, מעין קרב על אדמת מולדת, לא רק עם הגבר האשכנזי, אלא עם נציגי הסדר החברתי משני המינים. ניתן לזהות כאן גם את הניסיון לקחת בעלות על האדם הלבן, או לתפוס עמדת כוח מולו. את מקורות תחושת הקרב יש לייחס לא רק למגע עם מרגלית ועם סביבתה אלא גם לחוסר הביטחון הבסיסי שבו נתון דוד, בשל הגורמים שציינתי במהלך המחקר, ובהתאם, בניגוד למדליין, מרגלית אינה מתפקדת כמקור של חיזוקים. היא עוברת אידיאליזציה בנפשו של דוד ובכך היא תורמת לערעור הביטחון העצמי שלו. מרגלית היא כמו מטרה עליונה שדוד מציב לעצמו, מטרה שלעתים גורמת לו לחוש הקטנה.

ועם מדליין, אהובתו המזרחית במעברה. מיכאל מעניק לנערה המזרחית המקיימת קשר עם דוד, גסות דוחה ופרנסה ממין ממוסחר, הוא מעניק פגם גופני, אולי גם כדי להפוך את יופייה לאנושי יותר. מבלי לשאול מה נחשף כאן על אודות מעמדן של נערות מזרחיות כאובייקטים של כמיהה ארוטית רומנטית בנפשו של הגבר המזרחי סמי מיכאל, אגש לתפקידו של פגם זה, העומד בניגוד לשלמותה של מרגלית בשווים ושווים יותר. מצד החינוך המספר מציג השוואה בין שתי הנערות המייצגות את שתי העדות המזרחית והאשכנזית:

"זאת ועוד: מרגלית למדה בבית ספר התיכון בתל אביב - מקרה נדיר ומיוחד במינו בין צעירי המעברה ("מיכאל, עמ 43) '

"מדליין יחפה בשמלה דקה ובלויה לגופה, משכה בכתפיה: הלואי - שאהיה זונה אבל עשירה) "מיכאל, עמ 42) '

דוד נפגע ונבהל ממצב חדש זה. הוא מאבד את שיווי משקלו ונוחת על האדמה. על חשיבות הזקיפות ואובדן הזקיפות אל מול אדמת המולדת החדשה כבר עמדתי קודם. לכן, לא יהיה זה מאולץ לטעון, שדוד מאבד את כוחו הגברי, חווה מעין סירוס אל מול הארוטיות העודפת של מדליין, עודפות נשית זו מתבטאת גם ביכולתה של התנועה שלה, בנטייתה לנוע לקראת דוד, מה שמבדיל אותן בצורה חריפה ממדליין המזרחית הנכה.

" את מתכוונת " ---לא העזתי לבטא את הדברים במפורש, אבל הבנתי: מדליין החליטה ליישם את לימודיה הלכה למעשה. לי נועד תפקיד הסרסור. מה יש בין כה וכה הייתי מחסור עבודה! דומה שבחרה את הרגע הנכון, חיינו על סף הרעב, בבדון שלנו, וכסף הוא כסף... אבל מהכסף הזה פחדתי... יש בחורה...! אה איפה... שם בסימטה ---פה אין שוטרים מדליין הזדקפה - ונעצה שדיה בחזיהו "שמונה" - "ומדליין הופיעה למולי לדידי היתה זו מדליין אחרת לחלוטין מזו שידעתי (מיכאל, עמ' 58 ' 60.)

ומצד המצב הכלכלי היתה מרגלית מיוחסת למשפחה אמידה לחצי, ואולי מדליין שרויה בעוני עם משפחתה, דבר זה ברור מזהירתה של מדליין בנוגע לשמלתה הארונה:

" היזהר, "אמרה לי בקול מפוכח", עוד תקרע את השמלה. זו האחרונה שלי) "מיכאל, עמ' 45"

בכל פעם מחדש, קשיים בעקבות המצבים החדשים שעליו להסתגל אליהם כחלק הכרחי של היותו בן תרבות, קשיים אילו ממוקמים בסביבתו החומרית, החברתית והרוחנית כאחת. הסביבה החברתית והרוחנית מאופיינת בתביעות מוסריות שמטבען משתנות מחברה לחברה. (Kielhofner, G., 1978, P.637). נכותה של מדליין, בעלת התפקיד החשוב ברומן, היא חלק מן המרקם הפיגורטיבי, שנועד לאפיין את דרך הקיום של הקהילה מן המרחב המזרחי במעברה. הדבר משתלב עם חוסר היכולת לנוע, לפרוץ, ועם תחושת המצור המאפיינת קיום זה במעברה, וכך, נכותה של מדליין היא מטונימית לחיי המעברה. בכך היא גם מתפקדת כמראה מרגיעה ולא מגמדת, בנבדל מעמיתה מרגלית, לתחושת האני הגברי הפגום של הנער המזרחי המתבגר, תושב המעברה, דוד. פן זה נחשף בחששותיו שלו, שמא מרגלית לא תרצה בו אחרי הלחץ הממשיך של אמה. יופיה של מרגלית, אם כן, נוסכת ביטחון עצמי בדוד. היא מפריעה לתנועה פעילה ומשתלבת באותו השדה הסמנטי של העדר אקטיביות, שלתוכו מכניסה את עצמה מרגלית מתוך בחירה בסצינת בחירת השחזור דוד, שבה חלה תפנית ארוטית ביחסיה עמו. מדליין מסוחררת מן האפשרויות הגלומות בישראל החדשה והחופשית ומידרדרת עד מהרה בנתיב השמור לנשים במשפחות מתפרקות - היא הופכת לזונה הנתונה לחסדיו של בריון המעברה ולבסוף מוצאת את מותה מידיה. נתיב זה, סטראוטיפי מזרחי במידה רבה, מבטא את מעמדה של מדליין כחוליה אבולוציונית חלשה, שאין בכוחה לקדם את מעמדו של דוד הכמה להתקבל ולהיות אזרח שווה זכויות.

"מדליין ומרגלית שתיהן יפות - אבל מדליין נתפרכסה בחוסר -טעם, לבשה לגופה שמלה קצרצרה ונשאה במבט עיניה ובתנועת גופה את החותם הבלתי נמחה של הפרוצה שכבר לא אכפת לה מאומה. אבו חלאווה השיג את מבוקשו: הוא היה הסרסור שלה. ואילו מרגלית... נרתעתי שלא להגות את שני השמות בנשימה אחת ("מיכאל, עמ. 78)'

מערכת היחסים עם מרגלית שונה מזו שמנהל דוד עם מדליין המזרחית, שיש בה גם מן המיניות וגם מן האהבות הרכה, המעניקה. היא נתפסת בתודעתו של דוד. מרגלית היא בחירת לבו האמיתית של דוד ובדמותה מוצב בפנינו האובייקט הנשי האשכנזי היחיד של אהבה ותשוקה מינית. נראה, שבתודעתו של דוד, דמותה של מרגלית האשכנזית בעיני דוד היא מטונימית לכוח חברתי ולעושר הנתונים בידי העדה האשכנזית ומוקד הסמכות בחברה הישראלית.

" בענייני עם מדליין הייתי להוט וצמא תאוה כמו תועה במדבר. את חמודותיה גמעתי בשקיקה פראית. אולם המחשבה על מציאות גופי בסמוך לגופה של מרגלית עוררה בלבי תחושה אשם. את מדליין ביקשתי לשסע ולקרוע בשיני, לנבור בה בפראות ---אולם את מרגלית השתוקקתי לשאוף אל קרבי כאוויר רווי -ניחוח (מיכאל, עמ 125)'

בניגוד למדליין, מרגלית היא חוליה חזקה ומקדמת בשרשרת המזון של הזהות הישראלית. אמנם גם היא נערת מעברה ומהגרת, אך היא משתייכת ל"צד הנכון". כמיהתו של דוד למרגלית היא כמיהתו של השחור הנחות אל הלבן הנשגב ממנו. יכולים אנו לומר שהרומן "שווים ושווים יותר" הוא מודל גבוה יותר לרעיון זה, ומה שמדהים הוא כותרת הרומן הזה, שמעורר את מוחו של הקורא ברעיון זה, שבקריאתו לכותרת, הוא שואל את עצמו: איך המזרחים חיים? הרומן חייב להכיל תשובות לשאלה זו.

תוצאות המחקר

1-דוד עזב את משפחתו ועדתו ועבר לכאורה למחנה האשכנזים, השתלב בעולמם של הנועזים שבהם, הוא מגשים אפוא את אידיאל היהודי החדש, האמיץ, הגברי והרומאנטי. ניסיונו להתקרב אל מחנה האשכנזים בא לידי ביטוי לא רק בסמנים חיצוניים, אלא גם מלווה בתפנית חדה בנפשו: הוא חש עצמו מרוחק ומנוכר מאחיו המזרחים במעברה, גם כאן האשכנזי הוא יחסן, יהיר ורואה במזרחי אדם נחות ממנו.

2-דמותה של מדליין שונה אפוא תכלית שינוי מדמותה של מרגלית: עולמה של מדליין הוא עולמו של המזרחי החדש, ואילו עולמה של מרגלית הוא עולמם של האשכנזים. זאת ועוד, המשותף בין מרגלית ובינם רב מן המשותף בינה ובין בן-עדתה יוסי. נישואיה הראשונים לדוד נכשלים (היא נישאה לו מתוך אהבה, (!משום שדרכו, הלהיטות להתעשר ולנקר עיני הכול בהצלחתו החומרית, אינה דרכה. מאמציו להוכיח, שעולה הוא על האשכנזים

וכל מה שהם עושים מסוגל הוא לעשות טוב מהם, שמקורם ברגש הנחיתות שלו, מובילים אותו לאבדון והוא מקפח את חייו.

3 - בעיני המספר המזרחי קסמה של הדמות האשכנזית הוא קסם זר, מסתורי ואקסוטי. משיכתו לדמות זו היא בבחינת משיכה בין ניגודים. הניגודים בין מזרח למערב הם חיצוניים (מראה ומנהגים) ופנימיים (אורח מחשבה, דעות ואמונות). (הסופר המזרחי אינו נוטה לטשטש ניגודים אלה או לרככם, אדרבה, הם זוכים להבלטת יתר ולהדגשה, תוך הבעת הערצה והתפעלות מצד המספר כלפי טבעה של דמות האשכנזית.

4 - סיפורי המפגש הבין-עדתי שפורסמו בשנות העשרים והשלשים, וחלקם נדונו כאן, מבטאים מחד גיסא את משאת נפשו של הסופר העברי למיזוג גלויות בעם המתקבץ בא"י, ומאידך גיסא את חרדתו לאיבוד עצמיותם של האחים ממזרח ואת רצונו שהללו ישמרו על סגולות שבטם. לכן תהליך המיזוג וההתגבשות לעם, שהסופר מצפה לו ומנסה לתת לו ביטוי, הוא קשה, בעייתי ורצוף קשיים. סיפורי האהבה אינם נוטים אפוא להצביע על פיתרון קל, אלא על מורכבותו של תהליך ועל מכשולים ואכזבות הנערמים על דרכו של זוג אוהבים, השונים כל כך זה מזו.

5 - נראה כי סבלן של נשים המזרחיות בחברה הישראלית כתוצאה מהתנאים הפוליטיים הגרועים והמלחמות שעברה המדינה ואשר השפיעו על היחסים החברתיים והאנושיים בין אנשים ונגעו גם ברבים ממפרקיה. לאור כל מה שקורה, לא רק להאשים מלחמות והשלכותיהן על החיים, אלא כדי להראות את האמת שהאני הנשי אינו מפריד בין המרקם החברתי שלו, המהווה נדבך חיוני בו.

6 - האישה המזרחית חיה במצב של סכסוך פנימי וחיצוני בגלל כוח ההרס, מה שדחף את הסופר לשרטט אותה מדרך ההגירה ועד החיים החדשים בארץ חלב ודבש - פלסטין. שם התערערה לפני סמכות החברה ושליטת האגו, ומצבה מחמיר עוד יותר, כך שהגירתה נאלצת ולא ברירה, מכיוון שהיא שברה את כל המגבלות והיא עצמה נאבקה לחפש מולדת שמבקשת לבסס את קיומה.

7 - סמי מיכאל מנבה לעתים להטיל בנפשו פגם ולממש אותה לפי דרכו וביחס אליה הוא כובר חוויות עמוקות של חטא וחרטה, גאולה ומירוק, וידויו הם גילויים שונים של "מטמוני נפשו" והוא גואל כביכול באמצעותם את הניצוצות מן הקליפות או קושר קשר של קדושה אל החטא ואל העבר. זכרונות אינן קיימים עוד כשהם - לעצמם, אלא הם פירוש ומשל לחייו של מיכאל: הם מדורים בגיהנומו הפרטי או שלבים בסולם הניצב ארצה והשמימה. הוא בוחר באישה האשכנזית מפני שראה בה הגאולה והאדם הישראלי החדש.

ביבליוגרפיה

הערבים

- رشيد ، علي محمد (2017)، توظيف اللهجة العامية في رواية حمام في ميدان الطرف الاغر لسامي ميخائيل ، مجلة مركز بابل للدراسات الحضارية ، ع 17، مج . 3
- رشيد ، علي محمد ؛ زوبع ، علاء عبد الدائم (2020)، قراءة في رواية بوق في وادي لسامي ميخائيل ، مجلة مركز بابل للدراسات الحضارية ، ع 1، مج . 10
- وادي ، طه (1994)، صورة المرأة في الرواية المعاصرة، دار المعارف، مصر، الطبعة الرابعة.
- رشيد ، علي محمد ، آلام الطفولة في رواية السيرة الذاتية (قصة عن الحب والظلام (لعاموس عوز، مجلة كلية اللغات ، ع 34 ، 2016 .

האנגלית

- Berg, Nancy, (1996). Exile from Exile: Israeli Writers from Iraq. New York: SUNY Press.
- Bersani, Leo, (1978). A Future for Astyanax: Character and Desire in Literature. London: Marion
- Fanon, Frantz,(1965). Peau noire masques blancs. Paris: Éditions du Seuil.
- Gilbert, Sandra, and Susan Gubar, (1979). The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination. London: Yale University Press.
- Kielhofner, G. (1978). General System Theory: Implications for theory and action in Occupational Therapy. American journal of Occupational therapy; 32.
- Berg , Nancy E. (2004), More and More Equal: The Literary Works of Sami Michael, oxford, Lexington books.
- Rasheed , A.M,(2018), [The Slang Language In Roman \(Birds In The Trafalgar\) Of Sami Michael](#), Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 8 (2).
- S. Bellow, (1994) , 'On Jewish Storytelling', H. Wirth-Nesher (ed.), What is Jewish literature, Philadelphia .

העבריים

- בן חביב , דולי , (2002) מרגלית מולדתי : מגדר ועדה בספרי המעברה של סמי מיכאל , תיאוריה וביקורת , מס 20 .

- ברתנא , אור ציון , (1983) תלושים וחלוצים , ירושלים ותל אביב , הוצאת דביר.
- עוצמן , יעל (2001) , ייצוגן של הנשים בתרבות הישראלית , ירושלים ותל אביב , הקיבוץ המאוחד .
- גלוזמן , מיכאל , (2007) הנוף הציוני , לאדנדות , מונדר ונדניות בספרות עברית החדשה , תל אביב : הקיבוץ המאוחד.
- מיכאל , סמי , (2000) גבולות הרוח , תל אביב , הקיבוץ המאוחד.
- מיכאל , סמי , (1976) שווים ושווים יותר , תל אביב , הוצאת בוסתן.
- שקד , גרשון : (1987) . הסיפורת העברית , - 1880-1980 א-ג , כתר , תל-אביב .